قواعد درس اوّل : أقسام فعل از نظر زمان :

الف ـ ماضی

= فعلی است که بر انجام کار یا پدید آمدن حالتی در زمان گذشته دلالت می کند . مانند :

جَلَسَ = نشست ، ذَهَبَ = رفت .

- فعل ماضی دارای ۱۴ صیغه است . { ۶ صیغه غائب + ۶ صیغه مخاطب(حاضر)+۲ صیغه متکلّم }

نکته : به اولین صیغه فعل ماضی مجرّد ،« ریشه مجرّد » نیز می گویند . مانند : دفَعَ - فَتَحَ .

- فعل ماضی از { ریشه مجرّد+شناسه } تشکیل می شود .

صرف فعل ماضی از « ذَهَبَ » :

شماره صیغه	عنوان صیغه	فعل ماضی	ضمیر متصل فاعلی=شناسه
۱	للغائب=مفرد مذکر غائب	ذَهَبَ	ندارد
۲	للغائبَیْنِ=مثنّی مذکر غائب	ذَهَبَا	ا (الف)
۳	للغائبِیْنَ = جمع مذکر غائب	ذَهَبُوا	و(واو)
۴	للغائبة = مفرد مؤنث غائب	ذَهَبَتْ	ندارد
۵	للغائبتَیْنِ=مثنّی مؤنث غائب	ذَهَبَتَا	ا (الف)
۶	للغائبات= جمع مؤنث غائب	ذَهَبْنَ	نَ
۷	للمخاطب=مفرد مذکر مخاطب	ذَهَبْتَ	تَ
۸	للمخاطبَیْنِ=مثنّی مذکر مخاطب	ذَهَبْتُمَا	تُمَا
۹	للمخاطبِیْنَ=جمع مذکر مخاطب	ذَهَبْتُمْ	تُمْ
۱۰	للمخاطبة=مفرد مؤنث مخاطب	ذَهَبْتِ	تِ
۱۱	للمخاطبَتَیْنِ=مثنّی مؤنث مخاطب	ذَهَبْتُمَا	تُمَا
۱۲	للمخاطبات= جمع مؤنث مخاطب	ذَهَبْتُنَّ	تُنَّ
۱۳	للمتکلم الوحده	ذَهَبْتُ	تُ
۱۴	للمتکلم مع الغیر	ذَهَبْنَا	نَا

توجه : -چهارده صیغهٔ فعل ماضی را به همین ترتیب و با دقّت ، بخاطر بسپرید .

- جهت شناسائی هر چه سریعتر صیغه ها ، باید به « شناسه » آن صیغه دقت نمائید .
- برای منفی کردن ماضی از حرف « مَا» استفاده می شود . {مَا+ماضی =ماضی منفی }

مثال : مَاکَتَبَ = ننوشت .

ب ـ مضارع

= فعل مضارع بر انجام کار یا وقوع حالتی در زمان حال و آینده دلالت می کند . مانند :

یَذْهَبُونَ = می روند . تَکْتُبُونَ = می نویسید .

{ فعل مضارع = حرف مضارعة+ریشه+شناسه+علامت إعراب }

مثال: یَذْهَبُونَ = یَـ + ذْهَبَ+ و + نَ .

صرف فعل مضارع از « یَذْهَبُ » :

شماره صیغه	عنوان صیغه	فعل مضارع	شناسه	شماره صیغه	عنوان صیغه	فعل مضارع	شناسه
۱	للغائب	یَذْهَبُ	ندارد	۷	للمخاطب	تَذْهَبُ	ندارد
۲	للغائبَیْنِ	یَذْهَبَانِ	ا (الف)	۸	للمخاطبَیْنِ	تَذْهَبَانِ	ا (الف)
۳	للغائبِیْنَ	یَذْهَبُونَ	و (واو)	۹	للمخاطبِیْنَ	تَذْهَبُونَ	و (واو)
۴	للغائبة	تَذْهَبُ	ندارد	۱۰	للمخاطبة	تَذْهَبِیْنَ	ی
۵	للغائبَتَیْنِ	تَذْهَبَانِ	ا (الف)	۱۱	للمخاطبَتَیْنِ	تَذْهَبَانِ	ا (الف)
۶	للغائبات	یَذْهَبْنَ	نَ	۱۲	للمخاطبات	تَذْهَبْنَ	نَ
				۱۳	للمتکلم الوحده	أذْهَبُ	ندارد
				۱۴	للمتکلم مع الغیر	نَذْهَبُ	ندارد

توجه : چهارده صیغه ٔ فعل مضارع به همین ترتیب و با دقّت به شناسه ٔ آن بخاطر سپرده شود .

نکات مهم :

۱ـ صیغه ی (۴ با ۷)و صیغه ی(۵ با ۸ و ۱۱) فعل مضارع با هم یکسان هستند . روش تشخیص این صیغه ها فقط از طریق قرائن موجود در جمله می باشد . مانند :

هِیَ تَذْهَبُ إلی المدرسة . (صیغه ۴) أنتَ تَذْهَبُ إلی المدرسة . (صیغه ۷)

هُمَا تَذْهَبَانِ إلی المدرسة . (صیغه ۵) أیُّها التلمیذانِ ! هَلْ تَذْهَبَانِ إلی المدرسة ؟(صیغه ۸)

أیَّتُها التلمیذتانِ ! هلْ تَذْهَبَانِ إلی المدرسة ؟ (صیغه ۱۱)

۲ـ اگربه فعل مضارع ، حرف « لَ »{لام حالیّة} إضافه شود ، به زمان حال اختصاص می یابد .

لَیَخْرُجُ = اکنون خارج می شود . (مضارع حالیّة)

۳ـ اگربه فعل مضارع ، حروف « سَ » و « سَوفَ »{حروف استقبال} إضافه شود،به زمان آینده اختصاص می یابد . (مستقبل) مانند : سَیَذْهَبُ = خواهد رفت.(آینده ٔنزدیک)

سَوفَ یَذْهَبُ = خواهد رفت . (آینده ٔ دور)

۴ ـ برای منفی کردن فعل مضارع، به اول آن غالباً حرف « لا»{لای نافیة}و گاهی « مَا »{مای نافیة} إضافه می شود . مثل : لایَکتُبُ = نمی نویسد . ، مَا یَذْهَبُ = نمی رود .

ج ـ فعل أمر

= فعلی است که انجام یافتن کاری را درخواست و طلب می کند . مانند :

لِیَذْهَبْ = باید برود . ، إذْهَبْ = برو .

= فعل أمر ازجهت روش ساخت به دو بخش تقسیم می گردد :

۱ ـ فعل أمر غائب و متکلم { أمر باللّام }.

– به اول فعل مضارع غائب یا متکلم ، لام مکسور(لِ) إضافه کرده و ضمّه درآخر فعل به ‹ سکون › تبدیل می شود و یا اینکه نون از آخر صیغه ها برداشته می شود .(به جز نونِ جمع مؤنث)

به عبارت دیگر : { أمر باللّام = لِ + مضارع غائب یا متکلم مجزوم .}

مانند : لِیَذْهَبْ - لِیَذْهَبَا - لِیَذْهَبُوا - لِتَذْهَبْ - لِتَذْهَبَا - لِیَذْهَبْنَ // لِأَذْهَبْ - لِنَذْهَبْ .

۲ ـ فعل أمر مخاطب {أمر بالهمزة }.

= از فعل مضارع مخاطب ساخته می شود . بدین صورت :

- حرف مضارعة « تـ » از اول فعل حذف می شود .
- مّه از آخرفعل به سکون تبدیل می شود ویااینکه نون ازآخرصیغه حذف می شود.(بجز نونِ جمع مؤنث)
- در صورتی که اولین حرف اصلی فعل ، ساکن باشد ،به اول فعل همزه{إ-أ}إضافه می کنیم.ولی اگر اولین حرف اصلی فعل ، حرکت داشته باشد، احتیاجی به أفزودن همزه نیست .
- همزه أمر مخاطب ، کسره می گیرد. مگر آنکه دومین حرف اصلی در مضارع ، ضمّه دار باشد که در اینصورت همزه ٔ أمر نیز ضمّه می گیرد .

- مانند :

تَخْرُجَانِ ←— أُخْرُجَا . / تَسْمَعُونَ ←— إِسْمَعُوا . / تَتَعَاوَنُ ←— تَعَاوَنْ .

نکته : – همزه أمر مخاطب در باب إفعال ،همیشه«فتحه»می گیرد : تُكْرِمُ ←أَكْرِمْ .

د ـ فعل نهی

= فعلی است که انجام ندادن کاری را طلب می کند : لاتَضْرِبْ = نَزَن .

ـ فعل نهی از مضارع ساخته می شود . بدین صورت :

۱ ـ به اول فعل ، حرف « لا » إضافه می شود .

۲ ـ ضمّه در آخر فعل ، تبدیل به سکون شده و یا نون آخرِ صیغه برداشته می شود .(بجز نونِ جمع مؤنث)

مثال : تَخْرُجُونَ ←— لاتَخْرُجُوا . (خارج نشوید .) ، يَذْهَبُ ←— لايَذْهَبْ(نباید برود)

هـ ـ فعل جَحْد (مضارع مجزوم به «لَمْ» و «لَمّا»)

= فعلی است که انجام نیافتن کاری یا پدید نیامدن حالتی را به کسی یا چیزی نسبت می دهد .

فعل جحد از مضارع ساخته می شود . بدین صورت :

۱ ـ به اول فعل ، حرف « لَمْ »یا« لَمَّا »{حروف جحد} إضافه می شود .

۲ ـ ضمّه در آخر فعل ، تبدیل به سکون شده و یا نون آخرِصیغه حذف می شود .(بجز نون جمع مؤنث)

مثال: لَمْ يَكْتُبْ (ننوشت ، ننوشته است)بصورت« ماضی ساده منفی»یا« ماضی نقلی منفی» ترجمه می شود.

لَمَّا تَكْتُبُوا (ننوشته اید) فقط بصورت « ماضی نقلی منفی » ترجمه می شود .

توجّه :اگر «لَمَّا»به فعل ماضی إضافه شود،حرف جَحْد محسوب نمی شود.بلکه ظرف زمان(اسم)است.

مانند : لمّا ذَهَبَ : وقتی که رفت .